

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

 ХЕЛСИНШКИ	КОМИТЕТИ И МАКЕДОНИЈА	КОМИТЕТ ДИ	 ХЕЛСИНШКО	 ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ	PER TË DREJTAT E NJERIUT I REPUBLIKËS SË MAKEDONISË	CUMHURİYETİ'NİN HELSINKI	TI-NDREPTULI-A E MANUŞENGERE OMLUIDIREPUBLICA NEJAMIJA KI	КОМИТЕТ ЗА ЛУДСКА ПРАВА РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	Ул. Даме Груев 8/5, 1000 Скопје; п-фах 58 Р. Македонија тел/факс: + 389 2 3290 469; 3119 073			
	St. Dame Gruev 8/5, 1000 Skopje; PO Box 58 Republic of. Macedonia tel/fax: + 389 2 3290 469; 3119 073			
	e-mail: helkom@mhc.org.mk			web page: http://www.mhc.org.mk

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2001 ГОДИНА

Ова е година во којашто просторот за практикување, заштита и унапредување на човековите права беше речиси оневозможен, поради тоа што повеќегодишната тензија во меѓуетничките односи, за жал, ескалираше со насилство и прерасна во вооружен конфликт. Во таквата ситуација, не само што просторот за остварување на човековите права беше затворен и дојде до максимално кршење на истите, туку се случи и разнишување на и така крвките темели на колку-толку постоечкиот институционален поредок како предуслов за владеење на правото.

Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија минатата година укажа на фактот дека не е точно тврдењето на лидерите на владаечките политички партии дека меѓуетничките односи се стабилни и подобри, туку дека тие се само под привидна контрола на политичките партии. До познатата вооружена кулминација дојде поради тоа што политичките лидери на власт и нивните партии не ги пресретнаа очигледните симптоми на криза со дијалог и барање разрешница, туку го свртеа грбот кон нив (или ги искористија за сопствени цели) со што овозможија зголемување на тензиите и опасен пораст на криминалот и корупцијата коишто, од друга страна, лесно се здружија со милитантните сили.

Хелсиншкиот комитет веќе подолго време ги критикува слабостите во сферата на малцинските права, но смета дека човековите права на припадниците на малцинствата во Република Македонија, во никој случај не беа така загрозени да го оправдаат нивното вооружено остварување.

Затоа, според Хелсиншкиот комитет за човекови права, Охридскиот рамковен договор, како политички компромис, којшто го отвори процесот на разрешувањето на кризата, треба да биде прифатен како неопходен предуслов со чија имплементација државата ќе биде доведена во состојба на реинституционализирање. Единствено враќањето на меѓусебната доверба и на демократските вредности и начини на дејствување можат да обезбедат такво ниво на безбедност и стабилност кое ќе претставува соодветна почва за почитување и унапредување на човековите права.

Македонскиот Хелсиншки комитет смета за потребно посебно да укаже на две димензии на загрозување на човековите права во оваа ситуација.

Како прво, тоа е опасноста која е присутна на териториите над кои се уште не е остварена потполна јурисдикција и по разоружувањето на ОНА кон крајот на септември годинава. На тие територии слободно дејствуваат отпаднички екстремистички и криминални групи кои го заплашуваат македонското население, уништуваат верски објекти, ограбуваат и целокупното население го држат под заплашувачка вознемиреност. Воспоставувањето на правниот поредок на овие територии е приоритет на моментот, а изнесувањето на прекршителите на законот пред правосудните органи неопходен услов за продолжување на периодот на "помирување".

Втора актуелна опасност претставуваат самите сили на безбедноста. Секој облик на пречекорување на службената должност и секој случај на тортура и мачење мораат да бидат евидентирани и соодветно санкционирани, со цел враќање на довербата на албанското население во претставниците на министерството за внатршни работи и повторно, со цел воспоставување на правниот поредок на територијата на Република Македонија.

Овој Годишен извештај на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија ги констатира состојбите со човековите права пред се во клучните области во коишто непочитувањето на тие права беше најизразито.

Годината што помина, разбирливо, беше оптоварена со непочитување и кршење на човековите права. Хелсиншкиот комитет, со оглед на неговите ограничени капацитети и условите на оружен судир и висока меѓуетничка тензија ширум целата територија, не беше во состојба да ги истражи сите појави на кршење на човековите права, па според тоа да изготви сеопфатен извештај. Од тие причини, се осврнуваме само на клучните области и на најкарактеристичните појави во нив.

Составен дел на овој извештај се месечните извештаи кои во врска со конкретни повреди на човековите права Комитетот ги објавуваше во текот на целата година, а кои можат да се најдат на веб страната на Хелсиншкиот комитет на Република Македонија: www.helsinki.org.mk

Малцински права и меѓуетнички односи

Проблемот на меѓуетничките односи во текот на 2001 година во Република Македонија ја достигна највисоката точка на нетрпеливост. Состојбата на малцинските права беше декларирана како основ за започнувањето на вооружените активности на екстремистите од албанска националност во

февруари. Поделбите по етничка линија значително ги затворија каналите на комуникација меѓу припадниците на различните етнички заедници.

Во подрачјата опфатени со кризата, човековите права во текот на вооружениот конфликт деградираа до ниво на висок степен на загрозеност, што се манифестираше во повреда на правото на живот, правото на заштита од тортура и мачење, правото на сопственост, правото на приватност, правото на образование, правото на слобода на изразување на мислењето и уверувањето. Во кршењето на базичните човекови права учествуваа и "борците за човекови права" од редовите на албанската заедница и "бранителите" на човековите права од редовите на безбедносните сили на Република Македонија.

Во вооружениот конфликт, остана спорно (од аспект на Уставот и на законите) вклучувањето на војската на Република Македонија. Бомбардирани беа населени места, со што е направена значителна материјална штета и беа загрозени животите на цивилите.

Во целиот овој период регистрирани се случаи на киднапирање, исчезнување и заложништво. Дел од киднапираните се малтретирани и пуштени на слобода, а за значителен број цивили (Македонци и Албанци) не се знае дали се живи или мртви. За дел од исчезнатите лица не се издадени ниту вообичаени потерници, и покрај пријавите за нивното исчезнување од страна на нивните семејства.

Како резултат на вооружениот конфликт во текот на последните месеци, меѓуетничките односи се во голема мера нарушени и потребен е долг процес на "помирување" за да може да се врати довербата и да се создадат услови за заедничко живеење. Процесите на етничко чистење (намерно и како резултат на бруталноста на настаните) се уште течат, и без свесна, систематска и комплексна акција од страна на државата и на меѓународната заедница тие ќе се стремат кон потполно чисти етнички територии, што во голема мера ќе ја дозагрози комуникацијата меѓу различните етнички заедници.

На декларативно ниво, македонското мнозинство направи позитивно свртување кон останатите малцински заедници на територијата на државата (Ромите, Турците, Власите, Србите) како лојални граѓани, за разлика од припадниците на албанската етничка заедница кои се перцепираат како нелојални. Позитивниот став не се материјализира во практиката. Во текот на немирите во Прилеп, Битола, Скопје, Велес запалени се многу дуќани и куќи на Турци и Роми (само затоа што се муслимани); запалени се џамии и оскврнавени се муслимански гробови. Исто така, во поглед на правата на Власите не е излезено во пресрет на нивните барања во врска со

прашањето за дополнителната настава на влашки јазик.

Како резултат на поларизацијата по етничка основа, истовремено, дојде и до поларизирање на етникумите по религиозна основа. Заради идентификацијата на етникумите со верските и религиозни симболи на едната или на другата страна во конфликтот, во текот на кризата, но и по потпишувањето на Рамковниот договор, беа уништувани и сквернавени верски објекти: џамии, цркви, манастири, кои претставуваат дел од културно-историското наследство на територија на Република Македонија, но и на муслимански и христијански гробишта. Покрај верските објекти, во текот на немирите во Прилеп, Битола, Скопје, Велес, беа запалени и многу дуќани и куќи чии сопственици се Турци, Роми, Македонци-муслимани (само затоа што се муслимани). Исто така, во поглед на правата на Власите не е излезено во пресрет на нивните барања во врска со прашањето за дополнителна настава на влашки јазик.

Рамковниот договор отвора значајна перспектива за разрешување на проблемот на правата на малцинствата доколку биде искористен за воспоставување и афирмирање на демократијата и демократскиот вредносен комплекс. Меѓутоа, треба да се констатира дека паралелно со процесот на неговото имплементирање (измените во Уставот, процесот на амнестијата, донесувањето на законот за локална самоуправа и сл) се појави и се устоличува процес на негово институционално оневозможување. Тој процес највидливо се манифестира преку дејствувањето на Министерството за внатрешни работи. Ова министерство на контраверзен начин основа еднонационална специјална единица наречена "Лавови" чиј симбол е сличен на симболот на владејачката партија ВМРО-ДПМНЕ. Министерството за внатрешни работи на 9 ноември оваа година за свој покровител го прогласи светецот Свети Димитрија, со што тоа се прогласува себеси како за моно-етничко, така и за моно-конфесионално, што е во спротивност со основната интенција на Рамковниот договор Македонија да биде уредена како мултиетничка држава на граѓаните кои живеат во неа.

Од друга страна, албанските политички партии се воздржуваат од јавна осуда на албанските екстремисти кои се уште се наоружани и предизвикуваат континуирани загрижувачки инциденти. Најзбунувачко е тоа што не се знае или се прави намерна конфузија во дефинирањето на оружените групи во смисла на тоа дали се тие остатоци од ОНА, припадници на некоја нова парамилитантна група (на пример АНА) или се работи за криминогени групи составени од припадници на албанската националност. Во секој случај, тоа се појави кои загрозуваат мировниот процес.

Положбата на внатрешно раселените лица и бегалци

Во текот на вооружениот конфликт во Република Македонија внатрешно беа раселени околу 72 000 лица (пред се од македонска националност од Тетово, Куманово и селата околу овие два града). Во истиот овој период, над 58 000 бегалци (најмногу од албанска националност) преминуваат во Косово, Јужна Србија и во Турција. По потпишувањето на Рамковниот договор голем дел од бегалците (над 35. 000) и значаен дел од внатрешно раселените лица (40 000) се вратија во местото на живеење. Власта развива стратегија на потполно и брзо враќање на сите раселени лица. Спротивно на меѓународните стандарди, се врши колективен и поединечен притисок овие луѓе да се вратат во местото на живеење независно од нивната волја, во места каде што не е остварена елементарна безбедност за живеење (каде што се уште се присутни вооружени групи албански екстремисти кои претставуваат закана за животот и здравјето на луѓето), каде што не е остварено владеењето на правото и каде што не се исполнети минималните услови за враќање (неоспособени куќи, недостаток од електрична енергија, вода, непоправени и неоспособени амбуланти и училишта). Ваквиот став предизвикува силен отпор кај внатрешно раселените лица и создава дополнителни тензии. Голем дел од внатрешно раселените лица не се соодветно згрижени и загрозувани им се редица од базичните човекови права (образование, социјална заштита, здравствена заштита, спојување на семејствата).

Во моментот во државата се уште се присутни Роми, Горани, Срби и друго неалбанско население, чија бројка изнесува 3.410. Според заклучокот на Владата на РМ од декември 2001 година се уште не се создадени услови за нивно враќање во Косово, и со оваа одлука дадено им е статус на лица со привремена заштита во Република Македонија, до март 2002 година.

Полициски пречекорувања

Непочитувањето на правните одредби за полициските овластувања и натаму претставува извор на бројни проблеми во практиката. Од една страна, уставните одредби цврсто го следат концептот на човековите права и слободи во дефинирањето на овластувањата на полицијата во врска со апсењето, претресите, прислушкувањата и распрашувањето. Од друга страна, во законите и подзаконските акти полициските овластувања не се јасно дефинирани, не постојат механизми за контрола и ефикасно санкционирање на непочитувањето на процедурите и правилата. Во ваков контекст, полицијата чувствува дека е морално оправдано да го запостави (па и да го прекршува) правото со декларирана цел да го унапреди откривањето на кривичните дела и нивните сторители.

Македонската полиција разви навика спротивно од уставните решенија,

осомничените да ги апси, да претресува и одзема предмети без прво да бара налог од судот. Слично на ова, осомничените не се изведуваат пред суд веднаш, туку, по правило, се задржуваат во полиција, и тоа често подолго од 24 часа. Полицијата, исто така, осомничените не ги поучува за нивните права да молчат или да имаат бранител пред да бидат распрашани. Понекогаш, инструкции во оваа смисла се даваат, но во многу случаи тие се некомплетни и некоректни. Зачестија случаите на задржување на лица екскомуникадо, имено, апсење на лица и нивно држење без да се знае каде се, без да се извести семејството или адвокат. Спорната практика на оскудни полициски досијеа за постапување со осомничените е доведена до апсурд, со комплетно незаведување на лицата приведени и задржани во полицијата. Отсуството на соодветна регистрација на приведувањето во полициска станица понатаму резултира во низа прекршувања на законските одредби и неможност да се докаже полициското пречекорување на овластувањата, особено случаите на тортура и нехумано третирање во процесот на апсењето и за време на престојот во полициската станица. Регистрирани се три случаи на несоодветен третман и постапување со малолетници од албанска националност.

Особено загрижува учеството на припадниците на Управата за безбедност и контраразузување во приведувањето и распрашувањето на осомничените за тероризам, при што овие се однесуваат комплетно надвор од пропишаните полициски процедури.

Во моментот не постојат задоволувачки правни средства против незаконитите и неправилните полициски активности. Неретките случаи на претепување и заплашување на осомничените заради добивање информации или признание, не се гонат кривично. Полицијата и обвинителството покажуваат голем отпор кон истражувањето на случаите на полициски пречекорувања, или пак, избегнуваат да сведочат против своите колеги за пречекорување на законот. Некои пречекорувања очигледно се толерираат, па дури и поттикнуваат од повисоките полициски власти, па не се преземаат ни дисциплински мерки против оние коишто ги пречекориле овластувањата, или пак, ваквите мерки се несоодветни на тежината на престапите. Во годината што измина, борбата со екстремистичките и терористичките групации се користеше како изговор за ерозија на основните гаранции за слободите и правата. Случаите на убиство на поголем број припадници на безбедносните сили доведоа и до случаи на отворено "одмаздување". Случаите на пречекорувањата во Љуботен, Државната болница и други загрижуваат и поради појавата на "Диртс Харпс" синдромот на прекршувања на законот заради поголема ефикасност. Загрижува и тоа што и македонските медиуми, обвинителството и судството покажаа "толеранција" кон пречекорувањата на полицијата кога се работи за справување со албанскиот екстремизам.

Загрижува и легалната институционализација на специјалната полициска единица "Лавови". Оваа единица е еднонационална и наводно вклучува и многу поранешни криминалци, а не задоволува ниту нивната обученост од аспект на полициските овластувања.

Правата на полициските службеници

Колку ситуацијата со човековите права во Македонија е комплицирана и комплексна, може да се види и од нашиот обид да направиме увид во кршењето на човековите права на лицата со посебни должности и овластувања.

Голем број на настраданите припадници на безбедносните сили беа жртви на негрижата и непрофесионалноста на раководните структури.

Просечното работно време на работник со посебни должности и овластувања треба да изнесува 208 работни часови во месецот, но практично тој просек се искачува на 280 часови. Некои од овие работници се оптоварени со 32 часа прекувремена работа во месецот, а од март наваму, за време на воената криза, тој натпросек изнесуваше и по 104 часа месечно. Бројот на ова категорија работници кои не го искористиле минатогодишниот годишен одмор се качува на 80 проценти од вработените.

Редовната едукација и обука се целосно запоставени. Резервниот состав не се обучува во областа на полициското право, полициската тактика, криминалистиката и легислативата. Обуката за човековите права и градењето на етно-сензибилитетот потполно отсуствуваат.

Во ниту еден од кризните моменти (посебно ситуациите на големи човечки жртви) не е пристапено кон посебен психолошко-психијатриски третман или соодветен дебрифинг, поради што овие лица многу лесно прибегнуваат кон насилство во решавањето на секојдневните ситуации од својата работа.

По десет години демократски развој на Република Македонија се наметна потребата од реформи на нејзиниот разузнавачки систем и негово прилагодување на вистинските безбедносни потреби на државата согласно стандардите на западноевропските демократии.

Барањето за реформа на разузнавачкиот сервис поаѓа од констатацијата дека на Република Македонија и треба силен, способен, флексибилен и крајно професионален разузнавачки сервис.

Насоките на промените во разузнавачкиот сервис не смеат да имаат за цел да артикулираат одреден политички интерес, туку имаат за цел да ја ефектуираат и осовременат работата на овој сервис во интерес на безбедноста на Република Македонија.

Сосотојбата во судството

Иако од конституирањето на судската власт во Република Македонија како независна и посебна власт помина одреден период, сепак судството останува со сите проблеми како во изминатите години, а всушност се добива впечаток дека тие се зголемија.

Незадоволни од условите и од примањата, во кои работат судските работници и администрацијата стапија во неколкумесечен штрајк кој го парализираше судството. Сите закажани предмети, освен притворските и другите итни предмети, се одложуваа што потоа доведе до огромно натрупување и заостанување во решавањето на и онака спорите судски постапки.

Се чини дека најголемиот проблем во граѓанските постапки и понатаму останува уредната достава на некоја од страните или другите учесници во постапката, како услов за одржување на судските расправи. Рочиштата се оддолжуваат непотребно и траат предолго токму заради неуспешноста во доставувањето.

Во областа на работните спорови, се чини дека судовите понекогаш мотивирани од социјални побуди се наклонети кон работниците кои бараат поништување на изречените решенија за престанок на работниот однос поради повреда на работната дисциплина и ги враќаат овие работници на работа. Од друга страна, пак, во судските постапки во областа на работните спорови каде како тужители се јавуваат стотици работници, а како тужени се јавуваат поголеми и позначајни стопански субјекти, постои одолговлекување на судската постапки и истите траат повеќе години.

Во кривичните постапки, поаѓајќи од актуелните случувања во Република Македонија, беа процесуирани повеќе судски предмети за кривичното дело Тероризам. Со увид во судските предмети се утврди дека често пати обвинетите, понекогаш и без релевантни докази се обвинети за ова кривично дело, а судовите ја прифаќаат практиката на лошо или незаконито спроведена полициска постапка каде не се обезбедени доволно законски прибавени докази. Притоа, и без неспорно утврдена фактичка состојба, со голема леснотија, за вакви предмети, изрекуваа казни со ефективно траење на затвор .

Особено загрижува нееднаквиот третман во казнувањето во случај кога обвинетите се етнички Македонци во однос на казнувањето на етничките Албанци за исти дела, најчесто во однос на делата од чл. 396 од КЗ на РМ за недозволена држење на оружје или распрскувачки материјал. Албанците се казнуваат потешко од етничките Македонци, што е потврдено во низа споредбени примери, што доведува, во крајна линија, до правна несигурност и недоверба во судството.

Затворските услови

Во сите досегашни извештаи на Хелсиншкиот комитет, затворските услови се оценети како лоши. При посетата на затворот во Идризово најлош впечаток оставаат самиците во кои престојуват лица на кои им е изречена дисциплинска казна. Тоа се простории од 10 до 12 квадратни метри, без отопление, а единственото прозорче е постојано отворено. За задоволување на физиолошките потреби на затвореникот му е на располагање само една обична кофа. Странците и старите лица кои се неспособни за работа се во посебно одделение, но тие се држат затворени во просториите за престој, со право на ограничено право на прошетки.

Кујната се наоѓа во затвореното одделение, а храната се готви во крајно нехигиенски услови. Амбулантата е сместена веднаш до затвореното одделение, но условите се понижувачки, а особено некултурно и арогантно е однесувањето на новодојдениот лекар.

Посебен проблем, особено во зимските месеци, е греењето коешто воопшто не функционира ни во амбулантата кај болните, додека во самиците грејни тела воопшто не постојат. Барањата на затворениците за лекарски преглед едноставно се негираат, а контактите со воспитувачите речиси не постојат.

Просториите се нечисти, се шири лоша миризба, сидовите се распаднати, скалите руинирани, под како воопшто да не постои. Постелнината на затворениците не им се менува, освен ако самите не се грижат за неа.

Позитивно е тоа што машките малолетници се издвоени и се пефрлаат во затворот во Охрид.

Зависниците добиваат редовна терапија, но се сместени по 14 лица во една просторија, Нивното право на прошетки е ограничено на два часа, а лекарот, на нивно барање, многу ретко доаѓа.

Затворениците кои работат за својот труд добиваат 500 - 2500 денари, во зависност од работата што ја извршуваат. Бројот на персоналот во затворот е еден службеник на десет затвореници, а според светските стандарди тој

број треба да изнесува 1:2.

Женското одделение на затворот позитивно се разликува. Таму хигиенските услови се многу добри, дневниот ред се почитува, греењето работи, телефонската говорница може да се користи неограничено, редовни се лекарските посети, а контактите со воспитувачите се секојдневни. Проблем на кој укажуваат женските затвореници е отсуството на можност за континуирана работа или едукација.

Со цел да се подобрат затворските услови, во тек е реализацијата на два проекта за реновирање на делови од затворот. Договорено е реновирањето да се одвива во согласност со западните стандарди, што значи повеќе ќелии за помалку затвореници или 2-4 лица во една затворска ќелија, со можност за гледање телевизија или изнајмување или носење во затворот свој телевизор. Веќе е реновирано приемното одделение, а во тек е реновирањето на простории кои ќе се пренаменат за амбуланта.

Медиумите и слободата на изразувањето

Целокупното медиумско информирање во 2001 година беше главно, посветено на вооружениот конфликт на територијата на Република Македонија. Со оглед на тоа дека се работеше за настани за какви што македонско новинарство немаше никакво професионално искуство, се правеа и се прават многу грешки во информирањето, што доведе и до високо ниво на дезинформирање на јавноста. За жал, може да се рече дека ниту еден медиум не вложи напори да го одржи професионалното достоинство во духот на меѓународните кодирани стандарди. Ако не друго, медиумите едноставно или станаа заробеници на своите етнички предрасуди или се поведуваа по одредени партиски интереси. Во текот на кризата, новинарите покажаа исклучиво ниско ниво на професионалност, новинарска етика и познавање на човековите права и слободи. Ниту една од медиумските куќи, како на македонски така и на албански јазик, не остана имуна на националистичката еуфорија и најголем дел од информациите беа компонирани во интерес на етникумот на кој новинарот му припаѓа, така што информациите стануваат политичко-пропагандни памфлети. Дури и информациите од црните хроники наоѓаа место на страниците на кои се објавуваат внатрешнополитичките настани, така што и тие беа ставани во функција на тесните интереси на етникумот на којшто медиумот му припаѓа.

Со развојот на кризата се зголеми бројот на написите во кои се манифестираа националните предрасуди и се практикува говорот на омразата. Во медиумските известувања не се водеше сметка за правата и слободите на луѓето, се нарушува претпоставката на невиност, се клевети, се

нарушува достоинството на луѓето и се разгорува национална и верска омраза и нетрпение. Во ниту еден медиум не можеше да се добие неутрална информација, балансиран пристап и повеќестрано видување на случајот што се презентира. Правото на консуматорот на медиумите, на јавноста, да дојде до свој заклучок е попречено, ако не и оневозможено. Голем дел од медиумите во своето известување користеа пренесување на еднострани изјави (на политичари, функционери или "експерти") и ја занемаруваа потребата од веродостојност на информацијата.

Повредите на човековите права беа вест на медиумите единствено кога станува збор за интересите на сопствената етничка заедница. Ваквиот пристап оневозможи било каков потфат за влијание врз јавното мислење базирана на концептот за човекови права, толеранцијата и почитувањето на разликите.

Сите медиуми, без исклучок, станаа носители на пропагандната војна во прилог на сопствената етничка заедница. Кулминација на ваквиот однос е сликата на една новинарка како со топ на АРМ пука врз едно од селата во просторот на вооружениот конфликт.

Во текот на кризата, во неколку наврати, власта ја попречи слободата на информирањето (со директни упади во просториите на медиуми на албански јазик), а една новинарка е физички нападна во текот на вршењето на својата должност.

Постојат индикации за посредни притисоци врз одделни новинарски куќи и поодделни новинари. Најлошото е во тоа што самите медиуми, (најглемиот дел од нив) сами се ставаат во функција на етничките интереси, што корелира со појавата на автоцензура кај новинарите кои се сметаат за повикани не да ја бранат професијата и слободата на информирањето и изразувањето, туку интересите на етничкиот колективитет. Ситуацијата со медиумите во Република Македонија е повеќе од загрижувачка, особено со оглед на нужната поддршка на мировниот процес.

Правата на децата

И во текот на 2001 година опстојуваа недостатоците и проблемите кои беа присутни во остварувањето и заштитата на правата на децата и во претходните години. За 2001 година, со оглед на актуелната политичка и безбедносна состојба во државата, може да се рече дека дојде и до значително влошување во одредени области.

Во вооружениот конфликт, кој траеше повеќе месеци во Република Македонија, во кризните подрачја беа загрозени повеќе основни права на

децата. Децата беа злоупотребувани за политички цели, беа доведувани во ситуации ризични по нивниот живот, вооружувани и инволвирани во вооружените дејства, изложени на тортура и мачење од страна на безбедносните сили, несоодветно апсени, затворани и судски третирани, изложени на постојан трауматичен стрес, оставени без основните услови за живот (храна, вода, лекови, дом итн.), поттикнувани на национална и верска омраза. Во текот на целиот овој период беше отежнато остварувањето на правото на образование кај децата од кризните региони.

Влошената економска состојба во државата, со повеќе од 76.000 семејства корисници на социјална помош, повеќе од 53.000 внатрешно раселени лица, деца чии родители со месеци немаат добиено плата, дополнително ја комплицира ситуацијата.

Потребата од реформи во законската регулатива во однос на заштитата на правата на децата и понатаму останува актуелна. Тоа, пред се, се однесува на истакнувањето на децата како носители

(субјекти) на права, заштита од дискриминација, обезбедување на најдобриот интерес на детето како приоритет во сите случаи, правото на децата на учество во решавањето на нивните проблеми и влијание врз одлуките што се однесуваат на нив.

Во јавноста уште е недоволно поширокото информирање и запознавање на јавноста, пред се родителите и самите деца, со правата на децата. Со правата на децата не се доволно запознати ни професионалците, социјалните работници, наставниците, новинарите, адвокатите и другите. Проектите за имплементација на Конвенцијата за правата на детето во образованието се уште остануваат на експериментално ниво.

Постоењето на црна статистика, односно темни бројки за децата жртви на семејно насилство, сексуално злоупотребени деца, деца на улица и слично, укажува на отсуство на нужна транспарентност во проблематиката со правата на децата.

Како позитивна (иако недоволна) може да се истакне активната на Националната комисија за изработка и имплементација на Националниот план за акција за правата на децата во Република Македонија, како владино тело, Министерството за образование и наука и УНИЦЕФ во насока на остварување на потесна и поефикасна соработка помеѓу владините институции и невладините организации на полето за заштита на правата на децата.

Правото на живот и животната средина

Прашањата поврзани со правото на здрава животна средина се едни од најзапоставените во Република Македонија. И покрај постоењето на посебно Министерство за животна средина, во Република Македонија продолжуваат процесите на загадување и отсуство на еколошка свест на сите нивоа од државата.

Директни и најголеми извори на опасности од овој вид во Македонија се: ХЕК "Југохром" во Јегуновце, РЕК во Битола, МХК "Злетово" во Велес, Рудниците за олово и цинк во Пробиштип и ОХИС во Скопје.

Депонијата со хромен талог на "Југохром" ја загадува реката Вардар и подземните води и го загрозува изворот Рашче од којшто Скопје се снабдува со вода. Од производството на велешката топилница се добиваат сто илјади тони кои емитуваат големи количини сулфор диоксид и прашина заситена со олово, цинк и кадмиум. Тешките последици за здравјето на велешани веќе се докажани по пат на испитувања направени при реализацијата на проектот "Биохемискиот профил на фетусите од регионот на Велес". Од земените делови од плацентата по породувањето на родилките од Велес регистрирана е три пати поголема количина олово одошто кај родилките во Скопје, кои исто така живеат во загадена средина. Рудниците за олово и цинк кај Пробиштип дневно произведуваат 1.000 тони цинков концентрат и 800 тони оловен концентрат. Големите количини прав претставуваат директно загрозување на животите на жителите на Пробиштип. Термоелектраната во Битола исфрла тони сулфорен диоксид и летечка пепел што содржи не само тешки метали туку и ураниумски соединенија. Изворите за вода за пиење се загрозени. ОХИС во амбиенталниот воздух на главниот град Скопје емитува илјадници тони сулфорен диоксид, азотни оксиди и прав. Во кругот на фабриката постојано има повеќе илјади тони складирана жива, а веќе дваесет години во бетонски базени се чуваат десет илјади тони техничка смеса од ХЦХ изимерите, а отпадната вода, непрочистена, се влева во реката Вардар.

Трите природни езера во Република Македонија (Охридското, Преспанското и Дојранското) се изложени на тивка смрт со исушување, што значи и смрт на цел еден уникатен еко систем карактеристичен за овие простори.

Експертите укажуваат на алармна состојба и потреба од итни мерки. Неактивноста државата ја оправдува со недостатокот на средства, меѓутоа останува фактот дека отсуствува активен и позитивен однос во насока на заштита на природната средина како глобална појава во државата.

Посебен аспект од оваа област претставува загадувањето предизвикано со вооружените активности во соседните земји и вооружениот конфликт на

територијата на Република Македонија. Само на ниво на индикации се спомнува загадувањето предизвикано од интервенцијата на безбедносните сили на територијата на државата, како и информацијата за "балканскиот синдром" како можна причина за смртта на 21 војник и 30 заболени од канцерогени болести НАТО војници. Како можеен причинител на овие заболувања се спомнуваат и проектилите кои се користени од страна на НАТО во текот на војната во Босна и нападите на Сојузна Република Југославија, меѓутоа не се направени конкретни чекори во насока на утврдување на фактичката состојба и заштита на населението.

Оваа 2001 година е година којашто прикриваните тензии во меѓуетничките односи кулминираа во опасен вооружен судир што земјата можеше да ја турне во во граѓанска војна со несогледливи последици. Благодарение на дијалогот помеѓу лидерите на најголемите политички партии во Македонија и релевантните претставници на меѓународната заедница, на 13 август, 2001 година, во Охрид беше потпишан Рамковниот договор од којшто инволвираните страни се колку задоволни, толку и незадоволни и критични. Се надеваме дека се повеќе станува јасно дека само компромисот беше иостанува да биде начин да се избегне најлошото, да се сочува државата и да се здогледа зрак на надеж како за мир и соживот така и за востановување на демократско мултиетничко општество со целосни предуслови за почитување и унапредување на човековите права.

Хелсиншкиот комитет е свесен дека самиот Рамковен договор, усвојувањето на уставните амандмани и компромисното разрешување на проблемот со амнестијата се само почетни чекори во градењето на зацртаното востановување и градење на држава врз граѓански начела, како што е свесен и за постоењето на многубројните стапици кои само конструктивните напори на духот можат да бидат благовремено откриени, попречени и оневозможени.